

Libuše
Jirsak

Pomak prema europskoj povijesti umjetnosti

Zagreb – München. Hrvatsko slikarstvo i Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu
IZLOŽBE: Umjetnički paviljon, Kabinet grafike HAZU, Moderna galerija, Zagreb
listopad-prosinac 2009.

MEĐUNARODNI SIMPOZIJ: Knjižnica HAZU, Zagreb
22.- 23. 10. 2009.

Kad je u izdanju Instituta za povijest umjetnosti 2008. izašla dvojezična publikacija *Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu i hrvatsko slikarstvo* Irene Kraševac, Petra Preloga i Ljiljane Kolečnik, hrvatska je povijest umjetnosti ubilježila svoju dionicu u međunarodnu znanstvenu mrežu. Produktivno je *nećanje*, naime, sastavni dio znanstvenoga projekta *München kao europsko središte umjetničkoga školovanja*, osmišljenog 2003. u suradnji Akademije likovnih umjetnosti, Središnjega instituta za povijest umjetnosti te dvaju odsjeka (za povijest umjetnosti i za umjetničku pedagogiju) Sveučilišta Ludwig-Maximilian iz Münchena. Ususret obilježavanju dvjestote godišnjice osnutka *Kraljevske akademije likovnih umjetnosti München*, navedene su institucije započele opsežno istraživanje djelovanja, uloge i značenja Akademije za onodobno umjetničko obrazovanje, a napose Akademijina zlatnoga doba u drugoj polovici 19. stoljeća do početka Prvoga svjetskog rata. To je razdoblje u kojemu je Kraljevska akademija privlačila studente iz čitave Europe i širila svoj utjecaj na lokalne kulturne sredine usmjeravajući razvoj i tijek njihova likovnog života. U sklopu minhenskoga projekta, kao njegova temeljna sastavnica, provedena je digitalizacija matičnih knjiga. Posrijedi su najvažniji dokumenti koji su se sačuvali od Akademijina arhiva, većim dijelom uništena u Drugom svjetskom ratu. U množini imena iz upisnika između 1808. i 1920., a kojeg je od prošle godine moguće pretraživati u digitalnom obliku (<http://matrikel.adbk.de/>), izdvaja se skupina od tridesetak studenata

iz Hrvatske. Njihova su imena gotovo bez iznimke ostavila značajan trag u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Minhenski je projekt tako ponudio čvrsto polazište i nove poticaje za komparativna istraživanja pojava vezanih uz tijekove hrvatskoga slikarstva zadnje četvrtine 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća, odnosno “prije” i “nakon” minhenskih iskustava za služnih sudionika povijesti hrvatske likovne umjetnosti.

U sklopu minhenskoga projekta od 2005. organizirano je nekoliko međunarodnih simpozija s ciljem dopisivanja stranica europske povijesti umjetnosti, kojem su se “izvještajima” o vlastitim studentima i njihovu djelovanju u domaćim sredinama po povratku iz Münchena spremno priključile Poljska, Rumunjska, Bugarska i Skandinavija.¹

Na inicijativu Irene Kraševac, u organizaciji Instituta za povijest umjetnosti i uz svesrdnu podršku nositelja minhenskoga projekta, Hrvatska je dobila priliku pridonijeti obilježavanju obljetnice minhenske Akademije. Tragom prošlogodišnjih izložbi u vodećim minhenskim muzejsko-galerijskim ustanovama, kao nastavak rada na spomenutoj knjizi u Izdanju zagrebačkoga Instituta, koncipiran je izložbeni projekt Irene Kraševac i Petra Preloga. Uključivanjem srodnih institucija krajem listopada su, u prisutnosti njemačkih organizatora europskoga projekta,

¹ Podaci su dostupni na <http://www.kunstwissenschaften.uni-muenchen.de/forschung/forschergruppen/kuenstlerausbildung/index.html>, s uputnicama na online publikacije pojedinih zbornika.

kao prethodnice međunarodnog skupa *Zagreb-München. Hrvatsko slikarstvo i Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu*, otvorene čak tri izložbe. Temeljnu je izložbu autorskoga dvojca ugostio Umjetnički paviljon, dok su popratne izložbe priređene u Kabinetu grafike HAZU i u Modernoj galeriji, koja je na raspolaganje stavila gotovo trećinu od devedesetak djela predstavljenih u Paviljonu.

Kraljevska akademija likovnih umjetnosti u drugoj je polovici 19. stoljeća bila jedna od vodećih europskih umjetničkih visokih škola. Pionirskoj generaciji hrvatskih studenata, upisanoj u razdoblju od 1870. do 1895., pripadali su Izidor Kršnjavi, Ferdinand Quiquerez, Josip Bauer, Nikola Mašić, Anton Aron, Dragan Melkus, Hugo Lukšić, Marko Murat, Mato Celestin Medović, Menci Clement Crnčić, Bela Čikoš Sesija, Oton Iveković, Ivan Tišov i Robert Auer. Kad je oko 1900. polumilijunsko bavarsko središte na sjecištu kulturnih regija postalo okupljalištem likovnoga, glazbenog i književnog modernizma, u pohode Akademiji, ali i malim kazalištima četvrti Schwabing, njenim pitoresknim lokalima i kabareima, hrlila je druga generacija naših umjetnika koju smo pola stoljeća kasnije počeli nazivati "Minhenskim krugom".

Prisutnost hrvatskih umjetnika u bavarskoj metropoli posljednje četvrtine 19. stoljeća ostala je zabilježena na temelju izložbenih projekata i dodijeljenih nagrada (sjetimo se samo Medovića i njegova *Bakanala* iz 1893. u stalnom postavu Moderne galerije). Uz stvaralačke poticaje međunarodnog ozračja, naši su ondašnji minhenovci kući ponijeli i estetski program historijskoga slikarstva, koji su ostvarili u radovima s nacionalnom tematikom. Na obljetničkoj izložbi u *Haus der Kunst* hrvatsko su slikarstvo zastupala djela Celestina Medovića (*Dolazak Hrvata*, 1903.) i Otona Ivekovića (*Poljubac mira hrvatskih velmoža kralju Kolomanu*, 1906.) koja su u München upućena iz prostorija nekadašnjeg Kršnjavijeva Odjela za bogoštovlje i nastavu u Opatičkoj 10. Medovićeve *Srijemski mučenici* (1895./96.) bili su namijenjeni istom Odjelu, no slika je nakon Milenijske izložbe ostala u Budimpešti. U

↑ Zagreb – München. Hrvatsko slikarstvo i Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu, međunarodni simpozij, knjižnica HAZU, Strossmayerov trg 14. FOTO: Paolo Mofardin

Zagreb se vratila upravo za izložbu u Umjetničkom paviljonu.

Problemsko-tematska izložba osmišljena kako bi donijela presjek hrvatskoga slikarstva spomenuta razdoblja naglašava veze s minhenskom slikarskom školom pri čemu su, osim domaćih, na suradnju pozvane i inozemne muzejsko-galerijske ustanove. Sučeljavanje djela naših *minhenovaca* s djelima njihovih profesora na Akademiji, ili pak utjecajnih osobnosti izvan nje (poput Wilhelma Leibla), pridonosi prepoznavanju osobitosti minhenske slikarske škole u djelima hrvatskih umjetnika. Kao polazište i poticaj za nastanak dobro nam znanih prikaza nacionalne povijesti predstavljena je Škola historijskoga slikarstva Karla Theodora von Pilotyja, tvorca specifičnoga minhenskog

← Postav izložbe Zagreb – München. Hrvatsko slikarstvo i Akademija likovnih umjetnosti u Münchenu, Umjetnički paviljon
FOTO: Paolo Mofardin

“idealnog realizma” (skica za *Smrt Aleksandra Velikog* iz Neue Pinakothek, oko 1885.). O uspjehu prijenosa Pilotyjevih postulata u hrvatsko slikarstvo svjedoče Medovićeve i nekoliko Ivekovićevih kompozicija. Njihova nesrazmjerno veća zastupljenost u odnosu na predstavnike ostalih tematskih cjelina opravdana je u katalogu hijerarhijom slikarskih tema uspostavljenom u *minhenskom* 19. stoljeću. Iako autorica izložbe u tekstu kataloga kao drugu tematsku cjelinu ističe pejzaž, s uputnicama na Leiblov princip “čistog slikarstva”, slikarsku praksu Nikole Mašića i studije prirode kao početak plenerizma u hrvatskom slikarstvu, posjetitelj će izložbe vrlo lako uočiti kvantitativnu dominaciju portreta. Odjeci su to preokupacije Franza von Lenbacha, Wilhelma von Dieza i Huga von Habermanna portretnim slikarstvom. Podjelu na tematske cjeline zaključuju žanr i mrtva priroda s primjerima animalistike te simbolistički utjecaji minhenske provenijencije. Dakako, navedene tematske odrednice rezultiraju mnoštvom koje u likovnom postavu nije posve jednostavno objediniti na skladan način. Dojam koji ostavlja izložba u Umjetničkome paviljonu vodi prema zaključku da će stručna javnost, na uvriježen način (kuloarski i neizravno), kuditi pojedine

aspekte izbora djela te način njihove prezentacije (primjerice, na sjevernoj strani zapadnoga paviljonskog krila), pri čemu će izložba sigurno bilježiti vrlo dobar odjek u široj kulturnoj javnosti i ipak pružiti osnovnu poduku o razdoblju hrvatskoga slikarstva sa snažnim minhenskim odrednicama. Stručna će zlopamtila zamjeriti prijevod tekstova u katalogu na engleski umjesto na njemački jezik, ili *zapeti* za proglašavanje Mašićeva *Ličana Crnčićevim Slavoncem* (str. 36), no ne treba smetnuti s uma da *duhovna situacija vremena* ne pogoduje cjepidlačenju. Budući da pojedinac mora uvidjeti kako činjenični uspjesi njegovih djela znatno više ovise o općim okolnostima nego o njegovim predodžbama cilja,² autorima izložbe i nositeljima projekta *Zagreb-München* treba priznati trud i uspjeh ostvarenja zahtjevna zadatka u doba nezahvalnih lajtmotiva. Važnost projekta potvrđuju i istodobne studijske izložbe u Kabinetu grafike HAZU i Modernoj galeriji koje vrlo dobro upotpunjuju sliku stvaralaštva hrvatskih *minhenovaca*.

Izložba Vesne Kedmenec Križić i Ružice Pepelko, primjerice, donosi Medovićeve skice za kompozicije *Dolazak Hrvata* (oko

² Karl Jaspers, *Duhovna situacija vremena*, Matica hrvatska, 1998., str. 7.

1901.) i *Krunidbu kralja Ladislava* (oko 1905.), ali i studije ženske glave iz razdoblja školovanja (posuđene su iz Umjetničke galerije Dubrovnik). Crtačke poetike hrvatskih đaka pod snažnim utjecajem “minhenskoga realizma” predstavljaju i Crnčićeva suptilna, minuciozna zabilješka ptičjeg leta iznad Petrova sela (1889.) i crtež ugljenom *Slankamen* (1902.), dok je Kraljevićeve tuševe iz 1912. moguće usporediti sa slikanim pandanom u Umjetničkome paviljonu (*Žene u prirodi* iz iste godine). Unatoč začudnom grafičkom prijelomu i fonu dostojnom majstora minijature, katalog izložbe u Kabinetu grafike nudi prednost prijevoda na njemački jezik.

Izložba u Modernoj galeriji, autorice Dajane Vlasisavljević, dokazuje da je Galerija matična institucija za proučavanje djelovanja

hrvatskih minhenovaca. Izbor iz fundusa donosi djela prve generacije naših studenata Kraljevske akademije. Među njima je i jedan od najočitijih primjera (u katalogu “velike” izložbe spomenute prakse) kombiniranja slikanja na otvorenom s atelijerskim “namještanjem” (Mašičeva *Guščarica na Savi* iz 1880./81.). Kao potvrdu dosega utjecaja minhenske Akademije u posljednjim desetljećima 19. stoljeća, autorica izložbe iz fundusa Galerije odabrala je nekoliko djela stranih majstora, među kojima su Carl Fröschl, Albrecht Adam, Jan Matejko, Rikard Jakopič i Matija Jama. Izložba je tako ponudila dodatne primjere međunarodna utjecaja minhenske Akademije, često isticana i na dvodnevnom simpoziju koji je u organizaciji Instituta za povijest umjetnosti održan 22. i 23. listopada u Zagrebu.

← Mato Celestin Medović, Srijemski mučenici, vlasništvo Szépművészeti Múzeum, Budimpešta, 1895./1896. FOTO: Paolo Mofardin

Skup je otvoren izlaganjem Waltera Grasskampa koji je pokušao oslikati profil takozvana *akademskog umjetnika*, dopunu već definiranim i proučenim tipovima poput *dvorskoga* ili *izložbenog umjetnika*. Irena Kraševac i Marina Bregovac Pisk priredile su prikaze povijesti umjetničkoga školovanja, odnosno historijskoga slikarstva u Hrvatskoj, prilagođene informiranju njemačkih kolega. Nadahnuto izlaganje Wolfganga Kehra s Odsjeka za umjetničku pedagogiju Sveučilišta Ludwig-Maximilian u Münchenu predstavilo je profesore Akademije u razdoblju od 1870 do 1920, koji nisu imali zvjezdani status poput Pilotyja ili Von Stucka. Frank Büttner govorio je o počecima službenoga priznavanja historijskoga pejzažnog slikarstva i njegovu razvoju u Münchenu neovisno o Akademiji.

Izlaganje Birgit Jooss bilo je, kao iznimka u čitavom programu, posvećeno podučavanju kiparstva na minhenskoj Akademiji i njegovu uzletu sredinom 19. stoljeća, s usponima i padovima sve do 1960-ih. Petar Prelog podsjetio je da smo upravo uvriježene *istine*, kao i sintagme u općoj uporabi, dužni uvijek iznova propitivati. Tragom afirmacije slikarstva uvjetno rečeno "Minhenskoga kruga", istaknuo je nekoherentnost grupe Račić-Kraljević-Becić-Herman, neujednačen tempo sazrijevanja pojedinih slikarskih poetika i nedostatke dosadašnjih tumačenja, primjerice, previđanje slikarskoga opusa Naste Rojc. Zdenko Tonković posvetio je svoj prilog *duhovnom formiranju* Ljube Babića, odnosno razvoju njegova senzibiliteta pod utjecajem minhenskoga profesora Franza von Stucka.

Drugi dan skupa otvorilo je izlaganje Zvonka Makovića o ekspresionizmu u Hrvatskoj, a uslijedio je zanimljiv pregled izložbi

njemačkih umjetnika u Hrvatskoj i hrvatskih umjetnika u Njemačkoj u 1. polovici 20. stoljeća Lovorke Magaš. Christian Fuhrmeister u nastavku je prikazao umjetničku proizvodnju nacionalsocijalističke Njemačke i osvijetlio kontekst u kojemu je 1942. održana zagrebačka izložba pod naslovom "Njemačka plastika sadašnjosti". Antonija Mlikota predstavila je biografije studenata Bauhausa iz Hrvatske i susjednih zemalja, a Marija Tonković govorila je o povijesti hrvatske fotografije s osvrtom na slikare-minhenovce kao fotografe i slikare zabilježene fotografijom. Jedinu ozbiljniju kritiku, koja se tek posredno može povezati s dobro organiziranim skupom (<http://hart.hr/uploads/documents/669.pdf>) na kojemu su gostovali nositelji i inicijatori sada već šestogodišnjeg minhenskog projekta, treba uputiti hrvatskim studentima. Njihov je, naime, nedolazak na oba simpozijiska dana bio više nego upadljiv.

Hrvatski su povjesničari umjetnosti angažiranom suradnjom s njemačkim kolegama započeli razmjenu informacija i iskustava, pokazujući da Hrvatska pripada zemljama zainteresiranima za sveobuhvatnu *europsku povijest umjetnosti*.³ Istodobno su otvorili i nove tematske cjeline i imenovali neistražena, ili pak nedovoljno poznata područja koja je potrebno preispitati, temeljito istražiti i znanstveno obraditi. I u tom su smislu, u očekivanju trećeg Kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, nositelji projekta Zagreb – München postigli hvalevrijedan pomak. ×

³ Walter Grasskamp, *Das Europa der Kunst. Zwei Jahrhunderte Akademie der Bildenden Künste Muenchen oder: Vier Jubilaeen und eine Utopie*, *Zeitenblicke* 5 (2006), Nr. 2.